

Motion till riksdagen 2010/11:Ub275

av Lars Ohly m.fl. (V)

Vinster i fristående skolor

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en utredning om icke vinstdrivande driftsformer m.m. vid drift av fristående skolor.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att Skolinspektionen ska återkalla tillståndet för olagligt "avknoppade" skolor.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att införa nationella regler för resursfördelningen till skolan.

Regler för ägandeformerna

Skolans mål ska vara att ge eleverna den bästa kunskapen – inte att generera vinst till privata bolag. Vi har i dag en situation där aggressiva utländska bolag köper upp mindre skolor i Sverige och tar hem flera hundra miljoner i vinst varje år. I dag har två tredjedelar av de fristående skolorna ett aktiebolag som huvudman. Trenden är att detta blir allt vanligare. Andelen företag som är huvudman för flera skolor ökar dock och marknaden domineras av några större skolkoncerner med s.k. riskkapitalbolag som ägare. Företrädare för de fristående skolorna brukar hävda att aktiebolag är den bästa driftsformen eftersom det är en välprövad företagsform med klara regler. Det är dessutom den lämpligaste driftsformen för att maximera vinsten, begränsa inflytandet för elever och anställda samt försvåra allmänhetens insyn i verksamheten. Möjligheten för fristående skolor att vara vinstdrivande tillsammans med ett av de mest generösa bidragssystemen i världen har gjort det svenska skolväsendet till en lukrativ bransch. Någon officiell sammanställning av de fristående skolornas vinster finns inte tillgänglig, men de undersökningar vi själva låtit göra visar att nettoresultatet för hela branschen var drygt en mil-

Fel! Okänt namn på

järd kronor år 2008. Avkastningen på eget kapital var samma år 23 procent, vilket är mer än i de flesta andra branscher.

I andra länder är lagstiftningen betydligt mindre generös mot privata vinstintressen. I Norge är visserligen alla bolagsformer tillåtna för de fristående skolorna, men det finns ett krav att alla offentliga medel ska komma eleverna till godo. Bland annat har (den svenska) skolkoncernen John Bauer ålagts att betala tillbaka 2,9 miljoner kronor till den norska staten för att ha köpt tjänster från företag som kontrollerats av skolchefer. I Finland drivs skolorna av allmännyttiga samfund och får inte drivas för ekonomisk vinning. I Danmark är det förbjudet att driva skolor i form av aktiebolag just med tanke på möjligheten till vinstutdelning och det är endast icke vinstdrivande stiftelser som får vara huvudman. Dessutom får en enskild huvudman inte driva fler än en skola. I England finns vid sidan av de helt privata s.k. public schools även offentligt finansierade privata skolor. Exempelvis har Kunskapsskolan just etablerat två skolor utanför London med hjälp av pengar från svenska skattebetalare. Men ännu är det inte möjligt för skolor i England att dela ut vinster till ägarna.

Fristående skolor utan annat märkbart syfte än det ekonomiska vinstintresset hör, enligt vår mening, inte hemma inom det svenska utbildningsväsendet. För Vänsterpartiet kommer rätten till kunskap alltid att vara överordnad rätten till vinst. Vinst är ett olämpligt styrmedel i en verksamhet som ska vara behovsstyrd. I de fall en skola får ett överskott bör detta återinvesteras i verksamheten och på det sättet komma eleverna till godo.

Därför är det också direkt olämpligt att tillåta driftsformer som är anpassade till affärsverksamhet på en kommersiell marknad och vars främsta syfte är att generera vinster till ägarna. En utredning bör tillsättas som ska lämna förslag på hur de offentliga bidragen till fristående skolor ska komma eleverna till godo och inte utbetalas som vinst till skolans ägare eller gå ut som koncernbidrag med mera. Bland annat bör det utredas vilka icke vinstdrivande driftsformer som är lämpliga för fristående skolor och om det behövs begränsningar av antalet skolor som en huvudman kan driva. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Privatisering av kommunala skolor

Den senaste trenden är att enskilda personer vill överta och privatisera verksamheten i kommunala skolor. Ofta är det anställda vid skolan som menar att de inte kan utveckla verksamheten i önskad riktning om skolan styrs av demokratiskt valda politiker. Företeelsen brukar omnämnas som ”avknoppning”, men ett förskönat språkbruk kan inte dölja det faktum att det är fråga om utförsäljning av gemensamt styrda verksamheter och gemensam egendom. Konsekvenserna av denna utveckling är svåra att förutse, men redan nu kan stora problem anas.

Ett problem som har uppmärksammats är att det är möjligt att privatisera skolan även om en majoritet av elever och personal motsätter sig en privatisering.

ring. Även om personal och elever ställer sig positiva till en privatisering är det inte säkert att framtida elever och anställda är av samma åsikt.

Ett särskilt problem uppstår när verksamhet som tidigare bedrivits i offentlig regi privatiseras. Den generella grundlagsfästa meddelarfriheten ersätts då med en långtgående tystnadsplikt. Detta innebär bl.a. att privat verksamhet får konkurrensfördelar på bekostnad av arbetstagarens möjlighet att meddela sig när det gäller exempelvis missförhållanden på arbetsplatsen. Detta är särskilt allvarligt just på grund av att verksamheterna finansieras med skattemedel, och för att det handlar om verksamheter där elever och föräldrar måste kunna ställa höga krav på kvalitet, trygghet och säkerhet.

Ytterligare ett problem är att vissa områden helt kan komma att sakna kommunala skolor. Det väcker frågor om hur barns och ungdomars rätt att få utbildning inom det offentliga skolväsendet ska kunna tillvaratas och vilken rätt eleverna har att gå i en skola nära hemmet. Inte minst kan det komma att drabba elever med funktionsnedsättningar, som inte kan vara säkra på att en fristående skola vill ta emot dem, utan måste gå i en kommunal skola.

Givetvis är det bara populära skolor med god ekonomi som är intressanta att köpa ut. De skolor som blir kvar i kommunal regi är skolor med större eller mindre problem som kräver mer resurser. Med en krympande kommunal skolbudget blir det allt mindre pengar över till de elever som har störst behov av stöd och hjälp, vilket ökar segregationen och de redan alltför stora klasskillnaderna i samhället.

Skolinspektionen har redan konstaterat att för att den ska bevilja en ”avknoppad” skola tillstånd så är en förutsättning att överlåtelsen har skett enligt EG-rätten. För Vänsterpartiet är det självklart att reglerna ska vara lika för alla. Skolinspektionen ska dra tillbaka redan beviljade tillstånd om det konstateras att gällande regler inte har följts vid försäljning av kommunala skolor till privata intressenter. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Behovsstyrd resursfördelning

De stora överskotten inom utbildningsbranschen är en följd av att de fristående skolorna är oerhört kreativa när det gäller att minska sina kostnader. Ett sätt är att anställa färre lärare, som dessutom är obehöriga i större utsträckning. Det sänker lönekostnaderna. I de kommunala grundskolorna finns det 8,3 lärare per 100 elever och 88,4 procent av dem är behöriga. I de fristående skolorna är lärartätheten 7,6 lärare per 100 elever och endast 69,6 procent har en pedagogisk examen. I de kommunala gymnasieskolorna är lärartätheten 8,2 lärare per 100 elever, varav 79,5 procent har en pedagogisk högskoleexamen. I de fristående skolorna är lärartätheten 6,8 lärare per 100 elever och av dem är bara 56,4 procent behöriga.

Det sparas också in på den del av verksamheten som inte direkt kan hänföras till undervisningen. Ytterst få fristående skolor har egna skolbibliotek och använder sig i stället av offentliga bibliotek. Givetvis är det positivt att ele-

Fel! Okänt namn på

verna kommer i kontakt med dessa bibliotek, men det innebär samtidigt att skolan flyttar över sina kostnader på kommunen. Vidare är kostnader för elevvård exempelvis 40 procent lägre i de fristående skolorna jämfört med kommunala. Det finns också exempel på skolor som har tagit emot ”frivilliga” bidrag från föräldrar och på så sätt kringgått bestämmelser om otillåtna terminsavgifter. Mycket är i strid mot intentionerna i skolans styrdokument, men eftersom regelverket ofta är otydligt formulerat finns det inga möjligheter att beivra ens de mest uppenbara övertramp.

De fristående skolorna har inte samma skyldigheter, syften eller ambitioner som de kommunala skolorna och har därför inte samma kostnader. Skolan ska vara likvärdig, vilket innebär att resursfördelningen måste ta hänsyn till elevernas behov. De fristående skolorna blir redan överkompenserade ekonomiskt. Det tydligaste beviset på detta är att de vinster som de fristående skolorna genererar, utöver de överskott som återinvesteras i verksamheten, och som uppgår till närmare en halv miljard kronor. Det pekar på ett behov att reformera bidragssystemet.

Problemen med fördelningen av skolans resurser är större än så. Även i kommunens egna skolor behöver systemet för fördelning av resurser ses över och förändras. I en av Skolverkets rapporter från 2009, Resursfördelning utifrån förutsättningar och behov, analyseras hur olika kommuner fördelar resurser till olika skolor, vilka syften de vill uppnå och vilka regler de följer. Slutsatsen är att få kommuner har någon medveten modell för resursfördelningen utifrån den verklighet som innebär att förskolor och skolor har olika förutsättningar och behov och därigenom behöver olika mycket pengar per elev. Det har gjorts att inte heller de kommunala skolorna kan motverka den ökande segregeringen i skolan, som bl.a. orsakas av de fristående skolorna, och kompensera för elevernas olika förutsättningar och bakgrund.

För att skapa en likvärdig skola, som verkligen ger alla elever en så bra utbildning som möjligt och därigenom tillgodoser deras rätt till kunskap, behövs tydligare nationella regler om att pengarna i skolan ska fördelas efter elevernas behov. Hänsyn ska tas till elevernas klassbakgrund, föräldrarnas utbildningsnivå, utländsk bakgrund med mera. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Stockholm den 19 oktober 2010

Lars Ohly (V)

Ulla Andersson (V)

Lena Olsson (V)

Mia Sydow Mölleby (V)

Hans Linde (V)

Jonas Sjöstedt (V)

Rossana Dinamarca (V)